

Å leve med bjørn

– for innbyggere i bjørneområder

2006

FOTO: STEINAR WIKAN

Hvert år oppstår det konflikter mellom mennesker og bjørn i Skandinavia. Mange av disse kan forebygges. Du kan langt på vei unngå å skape problemer ved å kjenne til bjørners atferd, og ta ansvar for at de ikke finner noe å spise i nærheten av mennesker.

Det er først og fremst på våren at mennesker opplever og melder fra om bjørn i Sør- og Midt-Skandinavia. Bjørnene er ganske enkelt mer synlige om våren før lauvet kommer. På denne tiden skiller også binnene og ungene lag. Når bjørnunge må lære å klare seg selv, kan de oppfører seg litt forvirret og er ikke alltid like sky overfor mennesker som vi skulle ønske. Bjørnen parer seg i mai og juni, og beveger seg da mer synlig rundt i terrenget enn seinere på sommeren når de holder seg mer i ro. Under brunsten er det hormonene som styrer, og bjørnen kan bli mindre var overfor mennesker.

Spesielt i perioder med dårlig tilgang til annen føde kan bjørnen bli mer fristet til å søke mat nærmere mennesker. Spirende gress på innmark

og rundt hus lokker bjørnen inn blant bebyggelse når snøen smelter, særlig i år med lite fjorårsbær i skogen. Slakterester, fuglefrø, råttne nedfallsfrukt og luktende søppel kan også lokke bjørnen. I nord viser erfaringer fra Pasvik at problemet med nærgående bjørn der er minst like stort om høsten, i august til oktober, særlig når bærhøsten er dårlig.

I Skandinavia er likevel antallet konflikter mellom mennesker og bjørn lavt i forhold til andre land med brunbjørn.

Bjørner i Skandinavia

Den norske bjørnebestanden lever hovedsaklig langs grensa mot Sverige, Finland og Russland. Det finnes ca 2 550 bjørner i Sverige, 800–850 i Finland, og et stort antall i den sammenhengende russiske bestanden. Rundt 6–12 reproduserende binner har helt eller delvis tilhold på den norske siden av grensa. De fleste (ca 4–9) lever i indre Troms og Finnmark (Anarjohka og Pasvik), mens et fåtall reproduserende binner holder til i Nord-Trøndelag og Hedmark. De

fleste bjørnene på norsk side er likevel unge hannbjørner som er kjent for å kunne vandre langt fra sine fødesteder. Norsk bestandsmålsetting er basert på antall bjørneynglinger, noe som betyr at det er ønskelig med en viss økning og spredning av den ynglende bjørnebestanden på norsk side. Spredningen går langsomt, fordi binner vandrer kun korte avstander på noen få mil fra området de ble født i.

Bjørnen spiser nær sagt alt den finner. Når den kommer ut av hiet på vårparten, spiser den for det meste proteinrik mat som skogsmaur, kadavre og slakterester. Etter at snøen har smeltet bort, går den over til gress og fjorårsbær og på forsommeren spiser den også elg- og reinkalver. Om sommeren spiser bjørnen for det meste urter og stokkmaur, men den kan også ta mye sau enkelte steder i Norge. Når bærene blir modne, spiser bjørnen enorme mengder, og en bjørn kan spise inntil en tredjedel av kroppsvekta si hver dag! Sukkerinnholdet i bærene konverteres til et fettlager som bjørnen kan tære på når den ligger i hi.

FOTO: RUNE BURTU

Når bjørnene kommer ut av hiet spiser de mest skogsmaur, kadavre og slakterester.

Hvilke bjørner blir «problembjørner»?

Bjørner vil helst unngå mennesker, men hvis de forbinder folk og hus med mat, kan de fort bli «problembjørner». De bjørnene som tar seg inn blant bebyggelse for å leite etter mat er ofte unge bjørner, to-treåringer som nettopp er jaget fra moren, og som skal lære seg å søke næring på egen hånd. Unge hannbjørner kan bli fortrent av store, voksne hannbjørner lokalt og dermed bli tvunget til å søke etter mat på plasser som de eldre bjørnene unngår.

Bjørnen har en godt utviklet luktesans og tiltrekkes av alt som lukter. I tillegg til maten i skogen kan bjørner spise surfôr, havre, grisefôr, fuglemat, fiskeavfall og søppel. Andre matkilder er slakteavfall og kadavre etter husdyr og vilt, hagefrukt, hunde- og kattermat, reveåte osv. Når en bjørn først oppdager en slik matkilde, vil den ofte oppholde seg i nærheten så lenge maten er å finne. Dermed kan f eks husdyr bli ekstra utsatt for bjørnebesøk ved slike matkilder.

Bjørner har et utrolig godt matminne! Om en bjørn har fått seg et måltid på et sted kun en gang, vil den huske dette og sannsynligvis komme tilbake for å få mer. Jo flere ganger en bjørn lykkes med å få tak i mat i nærheten av mennesker, desto mer uredde og nærgående kan den bli. En slik

tilvenning eller habituering kan føre til at bjørnen mister respekten for mennesker og blir farlig. Fôring av bjørn fører ofte til at den må bøte med livet.

Fôr aldri bjørner!

Konfliktdependende tiltak

For å hindre problemer mellom mennesker og bjørn i bebodde områder, skal man fjerne alt som kan lokke til seg bjørn. Kommer den likevel, skal man straks undersøke mulige lokkemidler og snarest mulig fjerne dem. Ved å rydde bort det som lokket inn bjørnen og fjerne belønningen, har ikke bjørnen lenger grunn til å oppsøke stedet på ny.

Det er mye lettere å forebygge bjørneproblemer enn å løse dem!

Animalsk avfall

Sørg for at slakteavfall fra vilt og husholdsavfall oppbevares innendørs (slaktehus, garasje eller uthus) eller i lukkede beholdere/kontainere, som siden fjernes eller deponeres. Det samme gjelder skinn som skal spares til garving.

Mattilsynet regulerer behandling av slakteavfall i Norge, gjennom «For-

skrift om transport og behandling av animalsk avfall, og anlegg som behandler animalsk avfall av 05.11.1999 nr 1148» (se www.lovdata.no).

Ifølge forskriften kan avfall med lav smittefare graves ned på gårdsplassen. Hvis et husdyrkadaver skal graves ned, bør det ligge såpass dypt at det blir vanskelig for bjørnen å få det opp igjen. I Nord-Amerika anbefales det at man graver ned slikt avfall minst 2 m under jordens overflate. Selv når et kadaver ligger på denne dybden, vil en bjørn kjenne lukten av det, men de fleste bjørner vil nok gi seg før de graver så dypt. Lukten kan vare lenge, spesielt i nordlige strøk der nedbrytingen kan gå langsomt. Grav derfor ikke ned kadavre nær bebyggelse!

I enkelte kommuner med forekomst av bjørn (som i Sør-Varanger), skal ikke kadavre graves ned. Her finnes det en egen ordning hvor dyreeiere skal levere husdyrkadavre til det lokale avfallsselskapet for å hindre konflikter med bjørn.

Hvis beholdere som skal brukes til animalsk avfall ikke er lukttette, kan man sette opp et strømgjerde rundt avfallet for å hindre bjørnens adgang til den. Det er best å bruke 3–5 velspente, galvaniserte ståltråder og trykte trestolper i hjørnene. Den laveste tråden skal sitte 20–30 cm fra marken og spenningen skal være minst 4500 V.

Man kan også bruke strømnetting med kraftige horisontale ledere eller polytråd. Det er viktig at alle typer strømgjerder spennes skikkelig! Strømnett og polytråder bør aldri betrak-

FOTO: STEINAR WIKAN

En fôret bjørn blir ofte en død bjørn!

tes som permanente stengsler, men kan være et alternativ til kraftigere strømgjerdekonstruksjoner for bruk i kortere perioder.

Ved lisensfelling av bjørn er det forbudt å bruke åte som lokkemiddel. Men åte som brukes til jakt på rødrev eller andre arter kan også skape problemer med bjørner der disse blir lagt ut i nærheten av bebyggelse eller annen menneskelig aktivitet.

Ta kontakt med kommunen din for råd og regler om håndtering av animalsk avfall, kompost og søppel!

Utbytte fra jakt og fiske

Om jegere forlater felt hjortevilt (oftest elg) over natten i bjørnetette områder, er det ikke uvanlig at bjørnen finner dem. Dette kan føre både til tapt kjøtt og uønsket kontakt mellom jegere og bjørn. Felt elg bør derfor transporteres ut av terrenget så fort som mulig. Viltkjøtt bør ikke oppbevares i nærheten av jakthytter. Ikke deponer slakteavfall fra felt vilt langs veier, nær turstier eller bebyggelse. Dette også kan trekke til seg bjørn. Det samme gjelder fiskeavfall.

Dyrefôr

Oppbevar mat og fôr til husdyr og kjæledyr innendørs. Det har hendt at bjørner oppsøker hundegårder og grisebinger for å få tak i dyrenes fôr.

Surfôrballer blir noen ganger ødelagt av bjørner, særlig om de står i skogkanten. Det viser seg ofte at bjørn har liten interesse av å spise innholdet. Unngå slik plassering eller sett opp et strømgjerde rundt dem.

Fjern alle rester etter fuglefrø, talgballer og lignende før bjørnene kommer ut av hiene sine på våren (mars - april, avhengig av hvor man bor i landet).

Oppbevar fristende mat innendørs eller i lukkede bjørnesikre beholdere.

Hageavfall og nedfallsfrukt

Kvister og tørt lauv er ikke spesielt attraktivt for bjørn. Hvis man derimot har store mengder grønnsaksavfall, frukt eller lignende, kan man risikere at bjørnen oppdager dette. Legg slikt avfall i en åpen kompostbeholder med grovt materiale i bunnen og bland det opp med tørt materiale, som tørre lauv

FOTO: ANDREAS NORIN

I Sverige utvikles det søppeldunker som kan tåle 90 minutters bjørnehåndtering.

og kvister, halm, sagflis eller lignende, for å minske lukten. Toppsjiktet bør også bestå av slikt tørt materiale.

Samle sammen nedfallsfrukt før den begynner å råtne. Store mengder kan også kjøres av gårde til kommunale komposter eller legges i skogen, minst 3 km fra nærmeste bebyggelse og godt unna stier og veier som ofte benyttes av folk.

Legg aldri ut mat for å føre eller lokke bjørn!

Husholdningssøppel

I Skandinavia er det uvanlig at bjørner leter etter mat i søppeldunker, men det forekommer i enkelte områder, som f.eks. i Pasvik. Når bjørner har funnet og spist søppel, er risikoen stor for at de kommer tilbake. Forebygg problemet ved å vurdere nøye hvordan søppel håndteres i bjørneområder. Det er viktig at alle husholdninger i et boområde bruker samme tiltak:

- Hold det rent og ryddig rundt søppeldunk/avfallskontainer. Rens ut luktende rester i forpakninger før disse plasseres i søppelet. Vask søppelbeholderen regelmessig.
- Dobbel emballering: Pakk søpla i to tette plastposer. De bør ikke overfylles slik at de ikke kan knyttes ordentlig. Knytt plastposene godt igjen før de legges i dunken.
- Unngå overfylte søppeldunker. Kontrollér at topplokket kan lukkes på riktig måte. Blir det ofte fullt, brukes flere beholdere eller hyppigere tømning.
- Søppeldunker bør oppbevares i en

bygning (garasje, bod eller lignende) og kun settes ut like før søppelhenting.

- I Sverige er det under utvikling søppeldunker som kan tåle 90 minutters bjørnehåndtering. Sjekk med myndighetene lokalt for informasjon vedrørende bjørnesikre anordninger for søppeldunker.
- Etter å ha spist ute i hagen, bør man rydde unna matrester slik at disse ikke står ute over natten. Reingjør fett fra griller eller oppbevar grillen innendørs slik at den ikke lokker til seg bjørn.
- Tøm ikke ut fett etter matlagning utendørs ved steder nær huset.

Husholdningskompost

Du kan redusere lukt fra komposten ved riktig håndtering.

- Plasser komposten på et vindstille sted i skyggen.
- Legg ikke kjøtt- eller fiskerester i komposten.
- Finfordel husholdsavfallet for rask nedbryting. Bland det sammen med tørt, kullstoffrikt strømateriale (sagflis, tørt lauv eller bar, torvstrø, hakket halm og lignende).
- Bland avfallet skikkelig, slik at luften gjennomsyres det hele. Da blir fukt og lukt absorbert raskt. Med kompost som lukter særlig sterkt er dette spesielt viktig.
- Dekk over toppsjiktet med et «lokk» av strø.
- Blir komposten likevel besøkt av bjørn, bør man sette opp et flyttbart strømgjerde.

Husdyr og bikuber

Det finnes egne retningslinjer og standarder for oppsett og drift av strømgjerder til beskyttelse av husdyr på innmark i Norge.

Se www.viltskadesenter.no for mer informasjon. I tillegg har vi laget en egen brosjyre om beskyttelse av vandrebegårder mot bjørneangrep (se litteraturliste).

Bjørner i nærheten av veier, innmark og bebyggelse

Bjørner kan innimellom oppholde seg på eller ved veier hvis de finner noe spiselig. Ofte dreier det seg om trafikkdrepte dyr, men det kan også være søppel og matrester som folk har kastet ut fra bil eller etterlatt ved rasteplass. Søppeldunker på rasteplasser som er overfylt eller dårlig håndtert på annen måte kan også tiltrekke seg bjørn. Særlig ved matmangel i skogen kan bjørnen nærme seg bebyggelse og innmark på jakt etter mat.

Bjørner som oppholder seg ved veier, på innmark eller i bebyggelse blir gjerne en attraksjon. Folk som er ivrige etter å fotografere bjørn reiser gjerne til slike steder. Dette er ikke bra, verken for bjørn eller mennesker. Hvis en bjørn venner seg til nærgående mennesker, kan de fort bli mindre sky. Dermed må de avlives fordi det ikke lenger er mulig å skremme dem bort med ulike forvaltningstiltak.

Bjørner blir også lett stresset av mange nærgående mennesker i områ-

det. En stresset bjørn kan plutselig gå til angrep om den kjenner seg truet eller forfulgt. Bjørnens stresstoleranse er umulig å vurdere, for en bjørn som spiser og ser rolig ut kan likevel være opprørt og provosert.

Hva kan DU gjøre?

- Kast aldri ut søppel og matrester på veien eller nær bebyggelse.
- Rydd etter deg når du har stoppet opp på en rasteplass. Hvis søppelkontaineren er overfylt, ta søppelet med deg og kast det seinere.
- Ta kontakt med Statens naturoppsyn (SNO) om du ser en bjørn som spiser søppel eller lignende langs veien. De er rustet til å kunne håndtere slike saker.
- Stopp aldri og gå absolutt ikke ut av bilen hvis du ser en bjørn på eller like ved veien. Får aldri bjørn!

Kontakt SNO dersom du har spørsmål eller har observert nærgående bjørn lokalt.

Bjørn på gården eller rundt bostedet

SNO har erfarent og dyktig personell som er spesialtrent til å håndtere problemer med bjørn. Ring SNO

- om du kjenner deg usikker
- om bjørnen ikke forlater stedet
- om bjørnen kommer tilbake

Kontaktinfo

- SNO (regionansvarlig rovvilt): kontor tlf. 78 99 00 48, beredskap (24 t.) tlf. 922 64 407
- SNO (rovviltansvarlig Sør-Varanger): kontor tlf. 78 99 52 06, beredskap (24 t.) tlf. 994 72 18

Hvis du føler deg direkte truet av bjørn og situasjonen er akutt, ring politiet på 112.

Aktuelt lesestoff

Jakt på bjørn i Norge. Scott Brainerd, Dagh Bakka, Jon Swenson og Sven Brunberg. Norges Jeger- og Fiskerforbund og Norsk institutt for naturforskning, Hvalstad og Trondheim, 2006.

Møte mellom mennesker og bjørn i Indre Namdal. Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Miljøvernnavdelingen, Steinkjer, 1999.

Er bjørnen farlig? Det skandinaviske bjørneprosjektet. Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim, 2003.

Bjørnen: Viltet, Ekologin och Människan. Finn Sandegren och Jon Swenson. Svenska Jägareförbundet, 1997.

Bjørnens år. Villmark og rovvilt i Pasvik. Steinar Wikan. Chr. Schibsteds Forlag, Oslo, 1996.

Andre brosjyrer i serien:

Å leve med bjørn – friluftsliv i bjørneområder
ISBN 13: 978-91-975002-7-2
ISBN 10: 91-975002-7-5

Å leve med bjørn – birøkt i bjørneområder
ISBN 13: 978-91-975002-9-6
ISBN 10: 91-975002-9-1

Produksjonsansvarlige

Scott Brainerd og John Linnell (NINA), Martin Smith (Bioforsk), Maria Levin og Jens Karlsson (Viltskadecenter).

ISBN 13: 978-91-975002-5-8
ISBN 10: 91-975002-5-9

FOTO: KURT BURSTRÖM/POLAR FOTO

Hvis en bjørn venner seg til nærgående mennesker, kan den fort bli mindre sky.

Denne informasjonsbrosjyren er laget etter et samarbeid mellom NINA (Norsk institutt for naturforskning), Bioforsk og Viltskadecenter i Sverige. Tiltaket er finansiert av fylkesmennene i Finnmark, Troms, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Hedmark og Oslo/Akershus.

NINA
Norsk institutt for naturforskning
Tlf: 73 80 14 00
www.nina.no

Bioforsk
Tlf: 464 13 600
www.bioforsk.no/svanhovd

VILTSKADE CENTER
Tlf: (+46) 581 920 70
www.viltskadecenter.se